

4. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 р. /[Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1002-05/page2>.

5. Банчук О. До питання про критерії розмежування адміністративних правопорушень і злочинів // Юридичний вісник. – 2009. – 21-27 листопада. – № 47 (751). – С. 5.

6. Закон про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків: Проект Закону України, реєстраційний №1852-VIII від 21.02.2017 року /[Електронний ресурс]. – URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55214.

УДК 343.13

Шова І.О.,

студентка 2 курсу магістратури

Чернівецького юридичного інституту Національного
університету “Одеська юридична академія”

ВИЯВЛЕННЯ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ВІДБИТКІВ ПАЛЬЦІВ РУК ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Стаття присвячена дослідженню фальсифікації відбитків пальців рук під час досудового розслідування. Характеризується криміналістичне дослідження виявлених на місці події слідів пальців рук, їх фіксація та вилучення. Здійснюється аналіз способів правильної фіксації та вилучення відбитків пальців рук. Визначається поняття експертного дослідження виявлених на місці події слідів пальців рук

Ключові слова: дактилоскопія, фальсифікація, експертне дослідження, досудове розслідування, фіксація, місце події.

Статья посвящена исследованию фальсификации отпечатков пальцев рук во время досудебного расследования. Характеризуется криминалистическое исследование обнаруженных на месте происшествия следов пальцев рук, их фиксация и изъятие. Осуществляется анализ способов правильной фиксации и изъятия отпечатков пальцев рук.

Определяется понятие экспертного исследования обнаруженных на месте происшествия следов пальцев рук

Ключевые слова: дактилоскопия, фальсификация, экспертное исследование, досудебное расследование, фиксация, место происшествия.

The article is devoted to the research of falsification of fingerprints during pre-trial investigation. Characterized by forensic investigation of the traces of fingers detected on the site, their fixation and seizure. An analysis is done on how to correctly fix and remove fingerprints. The concept of expert research of fingerprints detected on site is determined

Key words: fingerprinting, falsification, expert research, pre-trial investigation, fixation, place of the event.

Постановка проблеми. Із запровадженням у 1895 році у Великобританії дактилоскопічного методу ідентифікації, протягом тривалого періоду розвитку дактилоскопія формувалася як один із напрямів криміналістичної техніки, спрямований на ідентифікаційне дослідження відображень слідів пальців рук.

Необхідність встановлення фактів фальсифікації відбитків пальців рук, у свою чергу, також зумовила потребу у вирішенні під час дактилоскопічних досліджень діагностичних завдань. У зв'язку з цим сучасна дактилоскопія являє собою галузь криміналістичної техніки, спрямовану на вирішення не лише ідентифікаційних, але й діагностичних завдань щодо встановлення властивостей людини, яка залишила відбитки пальців рук, характеристик самих відбитків пальців рук, обставин, за яких відбулося відображення папілярних узорів, та обставин роботи з ними.

У науці криміналістики неодноразово зверталася увага на зростання актуальності дослідження проблем встановлення підроблених відбитків пальців рук з огляду на стрімкий розвиток новітніх технологій та копіювальної техніки відтворення інформації, який дозволяє виготовляти їх протягом

короткого проміжку часу без використання спеціального технічного обладнання та спеціальних матеріалів .

При цьому вченими-криміналістами наводяться результати проведеного ними анкетування працівників експертно-криміналістичних підрозділів правоохоронних органів, які свідчать, що в експертній практиці у 13 % випадків має місце фальсифікація слідів пальців рук. Можливість використання фальсифікованих відбитків пальців рук, виготовлених із використанням сучасних технологічних розробок, і наведені статистичні дані щодо кількості випадків фальсифікації слідів пальців рук підтверджують актуальність теми дослідження.

Аналіз дослідження даної проблеми. Фальсифікації відбитків пальців рук досліджують у своїх працях Д.Я. Бачара, А.С. Башилова, В.С. Віщук, О.В. Волошенко, О.Г. Гайдук, Н.В. Єфременко, В.К. Кірвель, С.С. Саміщенко, О.А. Соколова А.В. Стальмахов, А.Г. Сухарев, Н.С. Талецький, Р.Ю. Трубіцин та інші вітчизняні та зарубіжні вчені-криміналісти.

Проте, самостійні комплексні дослідження теоретико-правових проблем, присвячені характеристиці фальсифікованих відбитків пальців рук як об'єкта діагностичної дактилоскопії, не проводилися

Мета статті полягає у комплексному пізнанні закономірностей, покладених в основу діагностичних досліджень, спрямованих на встановлення факту фальсифікації відбитків пальців рук, а також формуванні на його основі комплексу знань, що відповідає сучасному розвитку діагностичної дактилоскопії.

Вклад основного матеріалу. Початковим етапом криміналістичного дослідження виявлених на місці події слідів пальців рук виступає їх виявлення, фіксація та вилучення. Оскільки від правильної фіксації та вилучення відбитків пальців рук істотною мірою залежать подальші можливості їх експертного дослідження, у науці криміналістики неодноразово висловлювалися рекомендації слідчим та спеціалістам-криміналістам щодо кола дій, які підлягають дотриманню ними під час огляду місця події.

Так, О.А. Соколова вказує, що на етапі дослідження слідів пальців рук на місці події слідчому та спеціалістом-криміналісту необхідно: 1) спрямувати спеціалістів на вилучення слідів папілярних візерунків пальців рук із об'єктом-слідоносієм; 2) до вилучення виявлених слідів на місці події для виключення випадків підкидування слідів як на слідокопіювальні плівки, так і з об'єктом-слідоносієм, в обов'язковому порядку потрібно проводити їх фотографування. Воно повинно проводитися за правилами масштабної фотозйомки як у процесі виявлення об'єктів-слідоносіїв та виявлення слідів на них, так і їх упаковки після огляду з докладним описом цієї процедури у протоколі слідчої дії; 3) дотримуватися правил роботи зі слідами: стерильність, працювати у рукавичках, застосовувати стерильні одноразові дактилоскопічні пензлики і дактилоскопічні порошки тощо. Дотримання стерильності при виявленні слідів за допомогою одноразового дактилоскопічного пензлика або стерильного пензлика дозволить виключити потожирові речовини як інших слідів, так і слідів, які можуть бути залишені спеціалістом-криміналістом [4, с.70].

Іншими вченими рекомендації слідчим та спеціалістам-криміналістам щодо кола дій, які підлягають дотриманню ними під час огляду місця події, з урахуваннями можливості фальсифікації відбитків пальців рук визначаються більш широко. Зокрема, Н.С. Талецьким відзначає, що у випадках наявності підозр у спеціаліста (або наявності у нього відповідної інформації) щодо можливої фальсифікації виявлених папілярних візерунків слідів пальців рук під час проведення огляду місця події необхідно дотримуватися наступних основних правил: 1) до вилучення виявлених слідів, з метою виключення випадків підкидання сторонніх слідів як на копіювальні стрічки (плівки), так і на об'єкти-носії, в обов'язковому порядку потрібно проводити їх фотографування за правилами масштабної фотозйомки. Причому фотографування здійснювати як в процесі виявлення та виявлення слідів рук на об'єкті, так і при упакованні; 2) дотримуватися стерильності під час роботи зі слідами, а саме: працювати у рукавичках і за необхідності застосовувати стерильні дактилоскопічні пензлики; 3) вилучати

сліди папілярних візерунків пальців рук тільки з об'єктом-носієм, який необхідно упаковувати окремо та герметично, не пошкоджуючи папілярний візерунок; 4) виявлення слідів пальців рук людини на предметах, що не підлягають вилученню (меблях, стінах тощо), доцільно проводити дактилоскопічними порошками, що дасть можливість проведення у подальшому не тільки їх дактилоскопічного дослідження, але й аналізу потожирової речовини, тобто проведення комплексу експертиз; 5) вилучення потожирових слідів пальців рук людини здійснювати на плівку «Intercoat» (білу або прозору) з клеючим шаром R-2, яка має низький рівень агресивності, що дозволить у подальшому проводити їх судово-біологічне (генотипоскопічне) дослідження [5, с. 232].

Узагальнюючи і дещо розширюючи наведені рекомендації, С.С. Саміщенко вказує, що під час огляду місця події необхідно: 1) суворо дотримуватися процесуальних норм, які врегульовують виявлення, фіксацію та вилучення слідів рук і предметів-носіїв; 2) дотримуватися криміналістичних правил роботи зі слідами, у тому числі й зі слідами рук, які передбачають фіксацію всіх слідів на кожній стадії роботи із ними від моменту виявлення на об'єкті-носії до моменту експертного дослідження; 3) робити позначки у місці виявлення слідів пальців рук на об'єкті-носії у процесі роботи із ним на місці події. Різного роду спеціальні позначки (залежно від характеру слідонесучої поверхні), залишені спеціалістом, який оглядав місце події та ще не мав мотивації для фальсифікації слідів, можуть виступати профілактичним заходом, спрямованим на запобігання подальшим діям з їх фальсифікації [3, с. 228-229].

Із урахуванням широкого кола способів фальсифікації відбитків пальців рук, у тому числі із застосуванням новітніх технологій, вчені звертають увагу на необхідність їх комплексного дослідження. Так, О.А. Соколова вказує на доцільність залучення до огляду виявлених на місці події відображень папілярних візерунків спеціалістів у галузі техніко-криміналістичного дослідження документів, запахових слідів людини біологічного походження, хімічного дослідження складу

дактилоскопічного порошку, біологічного дослідження потожирового складу сліду тощо [4, с. 69-70].

Таким чином, виявлення фальсифікації відбитків пальців рук можливе не лише під час проведення експертного дослідження, але у ході огляду місця події. Саме правильні дії слідчого та спеціаліста-криміналіста щодо фіксації та вилучення відбитків пальців рук під час огляду місця події забезпечать повне та всебічне їх дослідження на подальшому етапі криміналістичного дослідження слідів пальців рук – під час проведення їх експертного дослідження. Із метою виявлення фактів фальсифікації відбитків пальців рук до проведення огляду місця події можуть залучатися не лише спеціалісти-криміналісти, але й спеціалісти з інших галузей знань.

Початковим етапом експертного дослідження виявлених на місці події слідів пальців рук виступає їх попереднє дослідження. Під час цього етапу експерт ознайомлюється з наданими у його розпорядження матеріалами кримінального провадження, поставленими перед ним питаннями, проводить загальний огляд слідів пальців рук, звертаючи увагу а спосіб їх вилучення та цілісність упаковки, визначає методику подальшого експертного дослідження, здійснює підготовку необхідного обладнання, отримує, за необхідності, отримує додаткові роз'яснення або матеріали, вивчає відповідну літературу.

На етапі попереднього дослідження, визначаючи механізм слідоутворення, необхідно (як і в техніко-криміналістичній експертизі відбитків печаток і штампів), у першу чергу, вирішити діагностичне завдання – визначити, чи є слід, наданий для дослідження, відбитком пальця руки або його зображенням. При цьому важливого значення набувають характерні ознаки імітації (способу нанесення відтиску), які проявляються у «сліді пальця руки» [2, с. 177]. Як відомо, аналогічна задача вирішується і в почеркознавчій експертизі при визначенні ознак початкової підробки підпису або коротких записів [4, с. 69].

Наступним етапом експертного дослідження слідів пальців рук є детальне дослідження, під час якого експертом використовуються методи дослідження, необхідні для надання

відповіді на поставлені перед ним питання. При цьому методи виявлення фальсифікованих відбитків пальців рук залежать від способів їх фальсифікації та поділяються на методи загальні методи порівняльного аналізу слідів рук і специфічні методи виявлення фальсифікованих слідів пальців рук.

До числа основних методів розпізнавання фальсифікованих слідів пальців рук С.С. Саміщенко відносить: 1) порівняльний аналіз всіх доказів у справі; 2) детальний аналіз усіх стадій роботи зі слідами рук: від виявлення слідів до їх дослідження в лабораторії; 3) аналіз взаємозв'язку всіх слідів, виявлених на місці злочину, в системі характеристики механізму вчинення злочину; 4) аналіз морфології слідів рук різними методами мікроскопії; 5) аналіз слідоутворюючої речовини сліду, включаючи методи хроматографії, серологічні методи, мікробіологічні та одорологічний; 6) аналіз технічних засобів і методів, які були використані для виявлення, фіксації та вилучення слідів рук; 7) аналіз характеристик слідоприймаючої та слідоутворюючої поверхонь, якщо такі відобразилися у слідах [3, с. 227-228].

Під час детального дослідження експерт за допомогою вказаних методів для вирішення поставлених перед ним питань повинен вивчити та оцінити ознаки відбитків пальців рук, у тому числі встановити ознаки, що вказують на їх фальсифікацію.

Зокрема, як вказує О.Г. Гайдук, при проведенні дактилоскопічного дослідження на факт підробки відбитків пальців рук людини можуть вказувати такі ознаки: 1) нерівномірне збільшення ширини папілярних ліній за рахунок утворення здуття і згустків; 2) викривлення відображення окремих елементів будови папілярного узору; 3) нехарактерні для відбитка мікроознаки папілярних ліній; 4) наявність або відсутність з'єднувальних вусиків між папілярними лініями; 5) необґрунтовані розриви в місцях потоншення папілярних ліній; 6) відсутність відбитків пор в папілярних лініях [1, с. 237].

Встановлення фальсифікації папілярних візерунків пальців рук із використанням спеціально виготовлених моделей засноване на виявленні двох груп діагностичних ознак: 1) ознак

високого друку (нерівномірний розподіл барвника у відбитках (слідах), залишених моделями, з утворенням барвистого бортика (окантовки) на краях окремих папілярних ліній; нерівномірно збільшена ширина папілярних ліній за рахунок утворення здуття і згустків); 2) ознаки, що зумовлюють спотворене відображення окремих ознак папілярного візерунка та мікроознак папілярних ліній (наявність з'єднувальних вусиків між папілярними лініями, наявність необґрунтованих розривів у місцях стоншення папілярних ліній, наявність незабарвлених ділянок на папілярних лініях, відсутність відбитків пір у папілярних лініях) [5, с.231]. Оскільки моделі зі штучними папілярними візерунками використовувалися в якості кліше з виступаючими друкованими елементами (папілярними лініями), то перша група ознак зумовлена механізмом слідоутворення.

Друга група ознак проявляється диференційовано: а) наявність сполучних вусиків між папілярними лініями відображає особливості моделей зі штучними папілярними візерунками при виготовленні їх лазерним гравіюванням на гумі і за флеш-технологією; б) наявність необґрунтованих розривів у місцях стоншення папілярних ліній зумовлена технічною неможливістю точного відтворення мікроознак папілярних ліній при виготовленні желатинової та фотополімерної моделей зі штучним папілярним візерунком; в) наявність незабарвлених ділянок на папілярних лініях зумовлена утворенням бульбашок, що лопнули у папілярних лініях желатинової моделі і моделі, виготовленої за допомогою комплекту Mikrosil™; г) відсутність відбитків пір у папілярних лініях зумовлена технічною неможливістю точного відтворення мікроознак папілярних ліній при виготовленні моделей з штучних папілярних візерунків фотополімерним способом, за флеш-технологією або лазерним гравіюванням на гумі [2, с. 177-180].

Вказані діагностичні ознаки фальсифікації папілярних візерунків пальців рук із використанням спеціально виготовлених моделей можуть бути виявлені виключно під час дактилоскопічної експертизи. При цьому потрібно враховувати, що вищевказані ознаки лише у своїй сукупності з певною вірогідністю можуть свідчити про фальсифікацію зображень

папілярних візерунків. Це пов'язано з тим, що наведені ознаки можуть виникнути і в процесі слідоутворення, тому тільки комплексний підхід до дослідження потожирових слідів рук сприятиме успішному вирішенню завдань дактилоскопічної експертизи [2, с. 181].

Таким чином, особливу важливість являє вирішення діагностичного завдання із розпізнавання відбитків (слідів) пальців рук людини і відбитків (слідів) штучних папілярних візерунків, яка передбачає розробку нових криміналістичних підходів експертного дослідження слідів рук, що передбачає вирішення під завдань, що впливають із нього: 1) визначення механізму слідоутворення, а саме: чи є наданий слід пальця руки слідом або його імітацією; 2) встановлення способу нанесення штучних папілярних візерунків пальців рук; 3) визначення способу виготовлення моделей фальсифікованих слідів пальців рук [5, с. 232].

Після закінчення детального дослідження експерт доходить висновку про достатність наявної сукупності ознак для судження про наявність чи відсутність факту фальсифікації відбитків пальців рук і переходить до наступного етапу експертного дослідження – експертного експерименту, який проводиться під час вирішення питань діагностичного характеру та дозволяє перевірити припущення про фальсифікацію відбитків пальців рук. При цьому, як вказує С.С. Саміщенко, за результатами дослідження об'єктів, щодо яких передбачається фальсифікація, практично завжди доцільно провести експертний експеримент з метою відтворення умов підробки або фальсифікації слідів, що дозволить зробити висновок експерта більш обґрунтованим [3, с. 228].

Під час заключного етапу експертного дослідження експерт формулює свої висновки та оформляє висновок експерта як процесуальне джерело доказів і додатки до нього (фототаблиці, схеми, графіки, розрахунки тощо). За результатами експертного дослідження, при наданні відповіді на питання про фальсифікацію відбитків пальців рук, експерт вправі сформулювати такі висновки: 1) сліди пальців рук є фальсифікованими; 2) сліди пальців рук не є фальсифікованими;

3) вирішити питання про фальсифікацію слідів пальців рук неможливо.

У науці криміналістики звертається увага на особливу актуальність у застосуванні під час дослідження відбитків пальців рук, щодо яких існує припущення стосовно їх фальсифікації, комплексного підходу із залученням експертів не лише у галузі дактилоскопії, але в інших галузях. У зв'язку з цим вчені-криміналісти рекомендують призначати комплексні дослідження слідів пальців рук, що включає призначення: 1) дактилоскопічної експертизи – дослідження самих папілярних візерунків; 2) технічної експертизи документів – дослідження способу нанесення відбитків (слідів) штучних папілярних візерунків і, відповідно, способу виготовлення моделей; 3) біологічної експертизи – дослідження потожирової речовини сліду та запахових слідів біологічного походження, у тому числі генотипічного дослідження ДНК; 4) хімічної експертизи – дослідження складу дактилоскопічного порошку, використаного для виявлення сліду [4, с. 70; 18, с. 232-233].

При цьому сучасні можливості комплексного дослідження потожирових слідів рук людини дозволяють виділити окрему систему методів, що складається з: 1) мікроскопічного аналізу, в ході якого вивчаються морфологічні ознаки потожирових слідів; 2) методу вакуумної десорбції, за допомогою якого вилучаються летючі компоненти потожирової речовини, що містять як індивідуальні, так і групові ознаки індивідуума; 3) імунологічного методу, застосовуваного для вирішення таких діагностичних завдань як віднесення речовини слідів до поту та встановлення групи поту аналогічно групі крові; 4) хроматографічних методів, за допомогою яких досліджуються ліпідні компоненти (вільні жирні кислоти) і мікрофлора потожирових слідів рук людини; 5) одорологічного методу, застосовуваного для ідентифікації людини за складом речовини її потожирових слідів за допомогою спеціально підготовлених собак-детекторів (біодетекторів); 6) генотипоскопічного методу, що дозволяє ідентифікувати людину за наявності у потожирових слідах рук клітини, ядро якої виступає носієм генетичної інформації [2, с. 181].

Висновки. Таким чином, дактилоскопічна експертиза складається з традиційних для криміналістичних експертиз етапів: 1) попереднього дослідження, під час якого експерт ознайомлюється з наданими у його розпорядження матеріалами кримінального провадження, поставленими перед ним питаннями, проводить загальний огляд слідів пальців рук, звертаючи увагу а спосіб їх вилучення та цілісність упаковки, визначає методику подальшого експертного дослідження, здійснює підготовку необхідного обладнання, отримує, за необхідності, отримує додаткові роз'яснення або матеріали, вивчає відповідну літературу, а також вирішує питання про те, виступає слід, наданий для дослідження, відбитком пальця руки або його зображенням; 2) детального дослідження, під час якого експерт вирішує поставлені перед ним питання, вивчає та оцінює ознаки відбитків пальців рук, у тому числі встановлює ознаки, що вказують на їх фальсифікацію; 3) експертного експерименту, який проводиться під час вирішення питань діагностичного характеру та дозволяє перевірити припущення про фальсифікацію відбитків пальців рук; 4) заключного етапу, під час якого експерт формулює свої висновки та оформляє висновок експерта як процесуальне джерело доказів і додатки до нього (фототаблиці, схеми, графіки, розрахунки тощо).

Під час дослідження відбитків пальців рук, щодо яких існує припущення стосовно їх фальсифікації, застосуванню підлягає комплексний підхід, який передбачає призначення комплексних досліджень слідів пальців рук шляхом призначення дактилоскопічної експертизи, технічної експертизи документів, біологічної та хімічної експертиз.

Література:

1. Гайдук О.Г. Особливості проведення дактилоскопічної експертизи з урахуванням можливості фальсифікації слідів / О.Г. Гайдук // Наукові записки: Серія «Право». – Випуск 7. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2006. – С. 237-238.

2. Ефременко Н.В. Установление факта фальсификации следов пальцев рук / Н.В. Ефременко, А.С. Башилова // Вестник Полоцкого государственного университета. Серия D, Экономические и

юридические науки: научно-теоретический журнал. – 2014. – № 13. – С. 175-182.

3. Самищенко С.С. Современная дактилоскопия: теория, практика и тенденции развития: дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Сергей Степанович Самищенко. – М., 2003. – 369 с.

4. Соколова О.А. Фальсификация следов и отпечатков рук человека / О.А. Соколова // Судебная экспертиза. – 2012. – № 4 (32). – С. 57-72.

5. Талецкий Н.С. Фальсификация отпечатков папиллярных узоров пальцев рук как основной способ преодоления идентификационных биометрических систем защиты / Н.С. Талецкий // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2015. – № 5. – С. 228-234.

УДК 343.133

Юрчишин В.М.,

д-р юрид. наук, доцент,
почесний працівник прокуратури України,
завідувач кафедри кримінальної юстиції
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ЗАСТОСУВАННЯМ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ, ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ В ЗОНІ АТО: ОБМЕЖЕННЯ ЧИ ДОЦІЛЬНІСТЬ

Публікація присвячена дослідженню характеру співвідношення прокурорського нагляду та судового контролю при застосуванні запобіжних заходів, затримання особи в зоні АТО. Досліджуються повноваження слідчого судді при застосуванні запобіжних заходів, а також розширення повноважень прокурора (процесуального керівника) – в районі проведення АТО.

Ключові слова: прокурорський нагляд за досудовим розслідуванням, процесуальний керівник, слідчий суддя, досудове розслідування.